

TÜRKİYE VE IRAK: KAÇIRILAN İŞ BİRLİĞİ FIRSATLARI

WATHEQ AL-SADOON

GİRİŞ

1 921'de Irak ve 1923'te Türkiye'nin birer modern devlet olarak kurulmalarından itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler; dinî, toplumsal, coğrafi yakınlık ve ortak tarih gibi pek çok bağın bulunmasına ve aralarındaki sorunların sınırlı olmasına rağmen biri "geleneksel" iş birliği anlayışı, diğeri ilişkilerin zaman zaman donmasına yol açan "sı-

nırlı" ihtilaflar çerçevesinde şekillenen iki ana kulvarda ilerlemiştir. İkili ilişkiler ileri bir düzeye veya stratejik iş birliği derecesine taşınmamış ancak neyse ki doğrudan yüzleşme ya da çatışma derecesine de düşmemiştir.

İki ülke, on yıllar boyunca siyaset, güvenlik ve ekonomik iş birliği ve koordinasyon tesis etme alanlarında ellerine geçen ve büyük imkânlar sunan fırsatları heba etme

TOBB Başkanı ile Irak Ticaret Odaları Federasyonu Başkanı'nın iki taraf arasında iş birliği mutabakat zaptı imzalanması sırasındaki görüşmeleri.

konusunda aynı derecede sorumludur. Bu fırsatlar değerlendirilmiş olsaydı her iki ülkenin pek çok sorun ve krizi bertaraf etmesi mümkün olabilirdi. Irak Türkiye için, Türkiye de Irak için önemlidir. Şu kadarını söylemek yeterlidir: Türkiye, Iraklıların en temel yaşam unsuru olan suyun kaynağına sahiptir. Irak ise Türkiye'nin Körfez'e açılan kapısı konumundadır.

Modern Irak-Türkiye ilişkilerindeki bu durgunluğu aşmanın yolları nedir? İki ülke arasında on yıllardır çözülmemiş, eksi sorunları hortlatan, karşılıklı suçlamaları yineleyen ve başarısız çözüm arayışları nedeniyle oluşan kısır döngüyü kırmamanın yolları nedir? Her iki ülkenin verimli iş birliği fırsatlarını heba etmeleri nasıl engellenebilir? İki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek ve iyileştirmek için yeni vizyonlar var mıdır? Makale, iki ülke arasındaki ilişkilere etki eden faktörleri, ilişkilerin farklı boyutlarını, mevcut etkileşimleri ve

beklentileri tartışmakta, sorunların çözümü ve ilişkilerin iyileştirilmesi için öneriler sunmaktadır.

Bizler, hiçbir tarafın kazançlı çıkmayacağı ihtilafları ve çekişmeleri derinleştirecek kışkırtmaları körüklemek yerine ülkeler ve halklar arasında çıkar alışverişi adına yaklaşma ve iş birliği çağrısında bulunmanın ve rekabet ile farklılıkların reddedilmesinin bir zararı olmadığı, makalede okuyacağınız düşüncelerin, sadece Türkiye'nin çıkarlarını değil, Irak ve Türkiye'nin ortak çıkarlarını temsil ettiği inancındayız. Gerginlikler ve krizlerle dolu dünyamızda, ihtilafların ve karşılıklı suçlamaların peşinden gitmek, kolay yolu seçmek anlamına gelmektedir. Ancak buna karşı iki ülkenin çıkarlarını da geliştirecek barış, uyum ve iş birliği ortamının tesis edilmesi arayışı başlı başına büyük bir zorluk teşkil etmektedir.

IRAK-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: ESKİ KISITLAMALARIN AŞILMASINA VE YENİ BİR BAŞLANGICA DUYULAN İHTİYAÇ

Öteden beri, uluslararası ve bölgesel faktör ve koşullara ek olarak Irak ve Türkiye'deki bazı aktörler, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini ve iyileşmesini engellemiştir. Bir bütün olarak bakıldığında bu engeller, iki ülkenin ortak çıkarlarıyla alakası olmayan dış etkilerden ve unsurlardan kaynaklanmıştır. Ancak bu faktörler, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini engellemek, iki ülkeyi rekabet ve ihtilaf çıkmazına sokmak için yeterli olmuştur. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkiler, ortak çıkarların yeniden değerlendirilmesi için gerçek bir iradeye, karşılaşılan zorluklara ve iş birliği fırsatlarına dair objektif ve gerçekçi vizyona dayalı yeni bir başlangıca ihtiyaç duymaktadır.

Hem Irak'ta hem Türkiye'de iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesi ve baltalanması için çalışan taraflar ve şahsiyetler her daim bulunmuştur. Irak'ta, iki ülke arasındaki ilişkileri zayıflatmak için dış gündemlere bağlı taraflar bulunmaktadır. Bu taraflar, bölgesel rekabetin Irak arenasına yansımalarından, dar görüşlü mezhepçi

eğilimlerden, milliyetçi eğilimlerden veya aceleci yanlış politikalarından doğan vizyonlara göre hareket etmiştir. Dolayısıyla, Irak-Türkiye ilişkileri için yeni bir başlangıcın tesis edilmesi, bu tarafların, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme çabalarını manipüle etmesine engel olmayı, faaliyetlerinin siyasi alandaki ve medyadaki olumsuz etkilerini sınırlamayı gerektirmektedir. Diğer taraftan, her iki ülke hükümetleri, hükümet ülkelerinin resmi tutumları ile bazı tarafların medyadaki tüketim malzemesi olarak ürettikleri bilgiler ve siyasi şov için sergiledikleri tutumlar arasında daima gözetim altında tutulan sınırlar belirlemelidir.

Son yıllarda iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin biçim ve yönetiminde gelişme kaydedilmiştir. Nitekim diplomatik faaliyetler, dışişleri bakanlıkları, büyükelçilikler ve konsolosluklarla temsil edilen geleneksel kanallarla sınırlı kalmamıştır. İki ülke arasında uzlaşma için uygun ortamın sağlanması ve sorunların çözülmesi için alternatif kanallar ortaya çıkmıştır. Bu kanallardan alınan çıktılar ise ülkeler arasındaki kararların ve tutumların formüle edilmesine katkı sağlamıştır. Bu alternatif kanalların başında, konferans, sempozyum ve çalıştay gibi ortak akademik-a-

Öteden beri, uluslararası ve bölgesel faktör ve koşullara ek olarak Irak ve Türkiye'deki bazı aktörler, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini ve iyileşmesini engellemiştir. Bir bütün olarak bakıldığında bu engeller, iki ülkenin ortak çıkarlarıyla alakası olmayan dış etkilerden ve unsurlardan kaynaklanmıştır.

raştırma faaliyetleri veya bir başka deyişle "akademik diploması" olarak bilinen olgu yer almaktadır. Ortak akademik-araştırma faaliyetleri ülkeler arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesinde pek çok hedefi gerçekleştirmektedir. Nitekim, iki ülke arasındaki herhangi bir sorun hakkında, siyasi tutumların oluşturduğu çıkmazdan uzak ve objektif bir şekilde fikir ve öneri alışverişi yapılmasına yardım etmektedir. Aynı zamanda, ilişkilerinde siyasi gerginlik, gerileme ve hatta husumet bulunan ülkeler arasında bir iletişim köprüsü oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Iraklı ve Türk akademisyenler, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin gerilediği veya kesildiği dönemlerde iletişim kanallarını açık tutmaya çalışmalıdır.

Araştırmacılar, karar alıcılarının kendilerinden bölgesel ve uluslararası durumları inceleyerek ve detaylı analizler yaparak bilgi talep etmesi hâlinde sadece bilimsellik ve objektiflik ilkesine göre çalışmalı, kalıplaşmış tutum ve politikaları desteklemek yerine vicdanları ile danışmanlık sağlamalıdır. Aynı şekilde, vatandaşları oldukları ülkenin herhangi bir ülke ile ilişkilerinin değerlendirilmesinde izleyecekleri yolda, partizan ve mezhepçi çıkarları değil; ortak çıkarlar, egemenliğe karşılıklı saygı, her iki ülkenin güvenlik, bütünlük ve istikrarı gibi ilkeleri esas almalıdırlar. Karar vericileriyse, iki ülke arasındaki ilişkilerin çeşitli yönlerinin (siyasi, güvenlik, ekonomik, kültürel ve sosyal) birbirinden mümkün olduğunca ayrı tutmayı hedefleyen yeni bir yaklaşım benimsemeleri için teşvik edilmelidir. Böylelikle bu yönlerden herhangi birindeki gerileme diğer yönleri etkilemeyecek ve iki ülke arasındaki iletişim devam edecektir. Burada uluslararası siyasetteki şu ünlü sözü hatırlatmakta fayda vardır: "Müttefiklerine yakın ol ama düşmanlarına daha yakın ol!"

Iraklı akademisyenler ve araştırmacılar, Irak'ın siyasi yaşamında üçüncü kutbu teşkil etmelidir. Ne de olsa Irak'ta, bir tarafta hükümet ve hükümeti, performansına bakmaksızın destekleyen parti ve partililer, diğer tarafta da muhalefet olmak üzere sadece iki kutup bulunmaktadır. Muhalefetin ise hükümetin performansındaki kusurları ve hataları teşhis etmeyi ve reform çağrısında bulunmayı amaçlayan bilinçli bir muhalefet, sonuçları ve ülkeye yansımaları ne olursa olsun sadece hükümeti engellemeyi ve düşürmeyi amaçlayan oportünist muhalefet olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Tam da noktada, akademisyenlerin rolü Irak'ın iç ve dış siyasetinin makul ve sistemli hâle getirilmesi için çaba gösterilmesi ve istişarelerin yapılması amacıyla siyasi faaliyetlerin ülke çıkarlarına hizmet edecek şekilde düzeltilmesinde belirginleşmektedir. Bu da ancak ifade özgürlüklerinin güçlendirilmesi, araştırmacılara ve araştırma merkezlerine gerekli koruma ve desteğin sağlanması, bu merkezlerin çalışmalarına ışık tutulması ve çıktıları ile ilgilenilmesi yoluyla başarılabilecektir.

IRAK İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ MÜZMİN SORUN: PKK UNSURLARININ KUZAY IRAK'TAKİ VARLIĞI

Bu sorunun onlarca yıldır tarihî, siyasi, sosyal ve hatta ekonomik faktörlerin yanı sıra uluslararası, bölgesel ve yerel faktörlerin etkisi altında kaldığı ve müzminleştiği bilinmektedir. Bu meseleyi ele almadaki görüşler, iradeler ve tutumlarda da farklılıklar yaşanmıştır. Buna örnek olarak, AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 sonları ile 2002 sonrası Türkiye, 2003 öncesi Irak ile 2003 sonrası Irak, 1991 olayları öncesinde merkezî hükûmete bağlı Kürdistan bölgesi ile 1991 sonrası

Eski Irak Genelkurmay Başkanı (şu an İçişleri Bakanı) General Othman Al-Ghanimi ile Türkiye'nin İkinci Ordu Komutanı Orgeneral İsmail Metin arasında bir görüşme. Görüşme, Eylül 2017'deki IKBK referandumu krizi döneminde, Türkiye-Irak sınırlarında Irak Ordusu ile Türk Ordusunun Türkiye tarafındaki ortak askeri tatbikat sırasında gerçekleşmiştir.

özerk Kürdistan bölgesi arasındaki farklılıklar verilebilmektedir. 1991 yılından itibaren Kürdistan, Irak'ta rejimin zayıflaması ve Kuzey Irak üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ile sonuçlanan Kuveyt işgalinin ardından oluşan bölgesel ve uluslararası koşullardan yararlanmış. Böylelikle Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık projesi için tarihî bir fırsat ele geçmiştir.

Bu meseleye yol açan (direkt ve dolaylı) nedenler, tarihî gelişim ve yansımalar Irak-Türkiye ilişkilerini takip eden herkes tarafından artık bilinmektedir. Ayrıca, bu meseleyi ve yansımalarını değerlendirmede görüşler arasındaki farklılıklar da herkesçe bilinmektedir. Bu nedenle, PKK unsurlarının Kuzey Irak'taki varlığı sorununa çözüm getirmek için Irak ile Türkiye arasındaki herhangi bir girişim, vaktini ve emeklerini maziye odaklanarak boşa tüketmemeli, aksine bugünden geleceğe doğru "gerçekçilikle" ilerlemelidir. Bu sorunu tarihsel olayların karmaşıklığını bugüne taşıyarak çözmeye çalışmak

beyhude bir çaba olacak ve ilgili tarafları bir labirente ve sonu gelmeyen kısır bir tartışmaya sevk edecektir. Nitekim bu sorunun büyümesinden veya ihmal edilmesinden doğacak tehlikelere karşı, derin bir sorumluluk hissine dayanarak soruna gerçekçi ve objektif bir çözüm üretmek için ilgili tarafların üzerinde uzlaştığı yeni bir girişime ihtiyaç duyulmaktadır.

Böylesi bir girişimin olgunlaşması ve sorunun çözümünde bir yol haritasına dönüşmesi için dayanak ve başlangıç noktası teşkil eden önemli temeller bulunmaktadır. Bunların en önemlileri:

1. Türkiye hükûmeti, Irak merkezî hükûmeti ve IKBK hükûmeti olmak üzere soruna çözüm bulmaktan sorumlu, ilgili tarafların net bir şekilde ve doğrudan belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, her iki ülkenin ve halklarının çıkarlarına hizmet etmeyen gündem ve faaliyetlerle soruna müdahale etmeye veya istismarda bulunmaya

çalışan tüm uluslararası ve bölgesel taraflar çözüm sürecinden uzaklaştırılmalıdır. Nitekim sorunun vahameti, Türkiye ile husumeti olan bazı Avrupa, Arap ve Körfez ülkelerinin, Türkiye'ye karşı Irak sahasını kullanarak PKK'nın silahlı militanlarıyla iletişim ve koordinasyon kurmalarına ve onlara destek vermelerine kadar varmıştır.

2. Sorunun tarafları, gerçek çözümler ararken talep ve hedeflerinde dengeli ve akılcı bir yöntem benimsemelidir. Çözümün ana kriteri, Irak'ın egemenlik haklarını ve güvenliğini, IKBY'nin güvenliğini ve Türkiye'nin güvenliğini mümkün olan en üst düzeyde korumak, Irak Kürtleri dâhil Irak ve Türk halklarının çıkarlarını gözetmektir. Tüm bu hedefler tek bir dosyada toplanmalı, üretilen çözümler Irak dışındaki Kürtlerle ilgili harici planlara ve amaçlara bağlanmamalıdır.
3. Irak merkezî hükûmeti ve IKBY hükûmeti iyi anlamalıdır ki, PKK'nın silahlı militanları Türkiye'nin güvenliği ve bütünlüğü açısından en önemli tehdit olarak görülmektedir ve Türkiye ulusal güvenliğini ilgilendiren bir meselede hoşgörü ve nezaket göstermeyecektir. Türkiye; hükûmeti, halkı ve farklı siyasi eğilimleri ile bu meselede birleşmiştir. Bağdat ve Erbil hükûmetleri, bu sorunu çözmek için gerçek bir ciddiyet göstermeli ve bunu medya ve siyaset şovlarında veya dönemsel pazarlıklarda kullanmamalıdır. Nitekim PKK'nın faaliyetleri, Türkiye'den önce Irak ve IKBY'nin güvenliğine tehdit hâline gelmiştir. Sincar şehrindeki son durum, Bağdat'ın Ekim 2017'de Kerkük'ü geri almaya çalıştığı sırada

PKK'nın bazı silahlı militanlarının Irak güvenlik kuvvetlerine karşı savaşa katılmaları, PKK'nın Kürt Peşmerge güçlerine mükerrer şekilde saldırması bunun başlıca kanıtlarıdır. Bağdat ve Erbil hükûmetleri, PKK'yı açıkça Irak topraklarında faaliyet gösteren, Irak'ın komşularını tehdit eden, Irak'la hiçbir ilgisi olmayan ve uluslararası terör örgütleri listesinde yer alan yabancı bir silahlı terör örgütü olarak tanımalı; örgütün Irak topraklarında yayılmaya başladığından beri ne Arap ne de Kürt, Iraklılara herhangi bir hayır getirmediğini anlamalıdır.

4. Bu sorunun çözümü için geliştirilecek herhangi bir ciddi girişim gerçekçi olmalı, Irak merkezî hükûmeti ile IKBY hükûmeti arasındaki siyaset ve güvenlik alanlarında yapılan ittifakları ve varılan uzlaşmaları kapsamalı, 2003 sonrasında ortaya çıkan ve Bağdat hükûmetinin Kuzey Irak'ta herhangi bir güvenlik rolü üstlenmesini hâlâ sınırlamakta olan ilişkilerin doğasını anlamalıdır. Irak'taki güncel siyasi, güvenlik ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurulmalı, yeni çözüm önerileri, bu sınırlamaların yakın zamanda Bağdat hükûmetinin yolundan kalkmasını beklememelidir.
5. Türkiye tarafından Kuzey Irak'ta yürütülen askerî operasyonların yansımalarının Irak'taki Türkiye karşıtı lobi tarafından kullanılmasını önlemek ve bu sorunun ortadan kaldırılmasında iş birliğini geliştirmek için Bağdat, Ankara ve Erbil hükûmetleri arasında PKK militanlarının faaliyetleriyle mücadele amacıyla Erbil'de ortak bir askerî harekât merkezinin kurulması yararlı ola-

caktır. Bu adım, sorunun çözümüne dâhil olan tüm taraflara yarar sağlayacaktır: Türkiye'ye askerî çabalarında daha fazla meşruiyet, Bağdat'a kuzey Irak'ta yeni bir güvenlik rolü ve Erbil'e bu sorunu çözme çabalarında daha fazla inanılabilirlik kazandıracaktır.

6. Bağdat ve Erbil hükümetleri, PKK tarafından Kuzey Irak'ta Iraklı Kürt taraflar aracılığıyla yürütülen, dolaylı ve dolaysız, siyasi ve ekonomik faaliyetleri ortaya çıkarmak ve etkisiz hâle getirmek için daha fazla çaba sarf etmelidir. Basında, PKK'nın kendisine bağlı Kürt politikacıları IKBY Parlamentosu ve Irak Parlamentosuna gönderebildiğine dair haberler bulunmaktadır. Bağdat ve Erbil hükümetleri, özellikle Suriye'de terör örgütü IŞİD'e karşı yürütülen savaşın seyri nedeniyle PKK'nın el koyduğu bazı resmî ve gayriresmî sınır geçişlerinin ve bazı ekonomik kilit noktalarının kontrolünü yeniden sağlamalıdır. Aynı şekilde, PKK'nın yürüttüğü silah, insan, petrol türevleri kaçakçılığı ve yasa dışı ticaret gibi faaliyetlerle mücadele için operasyonlar başlatmalıdır.

İKİ ÜLKE ARASINDAKİ ORTAK GÜVENLİĞİ PEKİŞTİRMENİN FIRSATI OLARAK EKONOMİ İŞ BİRLİĞİ

Geçtiğimiz on yıllar boyunca siyasi düşünce literatüründe, herkesin bildiği, "siyaset mi ekonomiyi yoksa ekonomi mi siyaseti üretir" şeklinde sorgulayıcı bir diyalektik ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada bir yanda ülkelerin ve halkların gereksinimleri ve ekonomik ihtiyaçları artarken diğer yanda yatırım ve ekonomik büyüme fırsatları azalma eğilimi-

ni sürdürdükçe, bu sorgulayıcı diyalektiğin cevabı "siyaseti yapan ekonomidir" yönüne meyletmektedir.

"Koronavirüs sonrası dünya düzeni" terorisyenlerinin tümü, gelecek dönemin zorluklarla dolu olacağı ve en büyük zorluğun ekonomi düzeyinde yaşanacağı konusunda hemfikirler. Bu nedenle, komşu ve komşu olmayan tüm ülkeler, hiçbir ekonomik iş birliği ve karşılıklı menfaat fırsatını kaçırmamalı ve ya görmezden gelmemelidir.

Ekonomi artık sadece siyaseti değil, ülkeler arasında ortak güvenliği de üretmekte ve karşılıklı egemenliğe saygı gösterilmesine katkıda bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik iş birliği, krizlerin ve sorunların önlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında özellikle petrol ve gaz sektöründeki ekonomik iş birliğinin genişliği, yıllardır dâhil oldukları çatışma alanlarında iki ülke arasında bir kriz çıkmasının önlenmesine katkıda bulunmuştur. Suriye, Libya ve Dağlık Karabağ bölgelerinde yaşanan çatışmalara dair farklı vizyon ve hedeflere sahip olmalarına ve bu çatışmalarda farklı tarafları desteklemelerine rağmen Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında ekonomik iş birliği devam etmiştir.

Irak ile Türkiye kadar ekonomik iş birliği için geniş imkânlara sahip hiçbir iki komşu ülke daha yoktur. Burada ekonomik iş birliğinden kasıt, mal ve tüketim malzemelerinin geleneksel ticareti değil; iki ülke arasındaki ortak güvenliği ve uzun vadeli istikrarı da sağlayan stratejik ekonomik projelerdir.

Irak, hâlâ millî geliri büyük ölçüde petrol satışına bağlı olan bir ülkedir ve mevcut göstergelere göre Irak ekonomisinin, petrol üre-

Irak ile Türkiye kadar ekonomik iş birliği için geniş imkânlara sahip hiçbir iki komşu ülke daha yoktur. Burada ekonomik iş birliğinden kasıt, mal ve tüketim malzemelerinin geleneksel ticareti değil; iki ülke arasındaki ortak güvenliği ve uzun vadeli istikrarı da sağlayan stratejik ekonomik projelerdir.

Habur Sınır Kapısı, Türkiye-Irak sınırlarındaki tek faal sınır kapısıdır.

tim ve ihracatına olan bağımlılığının yakın zamanda azalması beklenmemektedir. Tüm petrol ülkeleri, bir ihracat noktasının kapanmasına yol açabilecek herhangi bir acil duruma karşı yıllardır petrol ihracat noktalarını artırmaya çalışmaktadır. Irak'ın şu anda petrol ihracatı için, biri ihracatın büyük bir bölümünü oluşturan Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı olmak üzere iki çıkış noktası bulunmaktadır. ABD-İran-Körfez gerilimi nedeniyle de Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı bölgesi, güvenlik riskleri yüksek bir gerilim bölgesi olarak anılmaktadır. Ayrıca, ABD-İran gerilimindeki olası tırmanışın herhangi bir aşamasında kapatılması ve içindeki uluslararası denizcilik hareketinin askıya alınması ihtimali oldukça yüksektir.

Irak petrolünün daha az bir kısmını uluslararası piyasalara ulaştırmak için ikinci

bir yol ise Türkiye topraklarından geçerek Akdeniz'e ulaşan Kerkük-Ceyhan boru hattıdır. 970 km uzunluğundaki Kerkük-Ceyhan boru hattı, biri 1977 yılında açılan ve günlük 1.100.000 varil taşıma kapasiteli, ikincisi 1987 yılında açılan ve günlük 500.000 varil taşıma kapasiteli olmak üzere iki boru hattından oluşmaktadır. Ancak bu hattın yıllar boyunca ihmal edilmesi, hattı geliştirmek ve onarmak için hiçbir etkin girişimde bulunulmaması ve PKK militanları tarafından sayısız kez saldırı ve sabotaja maruz kalması, bu iki hattın günlük taşıdığı petrolü ortalama 300.000 varilin altına düşürmüştür.

Geçtiğimiz aylarda, petrol ihracatı için alternatif çıkış noktaları arayışı çerçevesinde Irak hükûmeti, Ürdün hükûmeti ile Irak petrolünü Basra'dan Ürdün'ün Kızıldeniz'deki Akabe

Limanı'na taşımak için bir boru hattı kurma fikrini görüşmüştür. Irak-Ürdün hattının kurulması, şu anda Irak hükûmet bütçesini aşan büyük bir finansman ve aynı zamanda işletilmesi için uzun bir zaman gerektirmektedir. Ayrıca, Irak petrolünün Kızıldeniz'deki Akabe Limanı'na ulaşması, Avrupa'ya daha yakın olan Türkiye'nin Akdeniz'deki Ceyhan Limanı'na ulaşması ile aynı avantajı sağlamamaktadır.

Irak petrolünün ihracatına alternatif bir çıkış noktası oluşturmak için en iyi seçeneğin, Kerkük-Ceyhan boru hattını geliştirme çerçevesinde Türkiye ile stratejik bir proje üzerinde anlaşmak olduğunu anlamak fazla çaba gerektirmemektedir. Bu anlaşma ile Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nda denizciliğin sektöre uğraması hâlinde, Irak'ın petrol ihracatının devamını sağlayacak bir çıkış noktası olarak hattın kapasitesi artırılmalıdır. Böylesi bir proje Türkiye'nin ekonomisine önemli katkı sağlayacağından, finansman konusunda Türkiye hükûmeti ile Türk firmalarının esneklik göstereceği şüphesizdir. Nitekim bu firmalar, Rusya Federasyonu ve Orta Asya ülkelerinin iş birliği ile enerji nakli alanında dev projeler yürüterek büyük deneyim elde etmişlerdir.

Projeden Irak'ın sağlayacağı fayda ise petrol ihracatından elde edeceği ekonomik faydaların ve büyük esnekliğin ötesinde, güvenlik ve siyasi düzeylerde de elde edeceği büyük avantajlardır. Nitekim Kuzey Irak ve projenin geçtiği bölgeler başta olmak üzere, Irak'ın güvenlik ve istikrarı, Türkiye ve Irak'ın hem ekonomisi hem ulusal güvenliği için önemli ve hayati bir mesele hâline gelecektir.

Irak'ın özel stratejik konumu onu önemli bir bölgesel ve küresel kavşak noktası hâ-

line getirmektedir. Son dönemde, Irak'ın Çin'in İpek Yolu Projesi'ne katılması ihtimali hakkında konuşulan ve yazılanlarda bir artış olduğunu fark etmekteyiz. Ayrıca Basra ile İran veya Kuveyt arasında olası demiryolu projesi ile Irak'ın büyük Faw Limanı projesinin gecikmesinin arkasında bölge limanları arasındaki rekabet (veya çekişme) konuları da gündemde yer almaktadır. Tüm bu proje ve fikirlerden neyin gerçek, neyin varsayımsal olduğuna bakılmaksızın, Irak için en uygulanabilir ve faydalı fikrin tüm bu konuşma ve yazılarda ortaya atılmadığını görmekteyiz. Oysa Irak ile Türkiye'nin Kuzey Irak'tan geçen bir demiryoluyla bağlanması, Irak'taki limanların önemini artıracak ve Irak'ı Avrupa, Körfez ve Arap Denizi arasında bir uluslararası ticaret kapısına dönüştürecektir. Özellikle Irak'ın demiryolu ağını geliştirmede Türkiye'nin ulaştırma sektöründeki ileri deneyiminden yararlanması hâlinde proje daha büyük başarı elde edecektir. Nitekim Türkiye'nin bu alanda ileri gelen ülkelerden biri olduğu, tüm zorlu arazilerinde, denizin üstünden ve altından, dağlardaki tünellerden ve vadilerinden geçen gelişmiş bir demiryolu ağı inşa etmeyi ve yaymayı başardığı bilinmektedir. Ayrıca Irak'ın Türkiye ile demiryolu aracılığıyla bağlanması, Irak'ın güvenlik ve istikrarının Türkiye için önemini artıracak yeni bir faktör oluşturacaktır. Öte yandan, Türkiye ile demiryolu bağlantısı ve Irak demiryolu ağının gelişmesi, korkunç bir işsizlikle karşı karşıya kalan Iraklılar için birçok iş fırsatı yaratacaktır. Bu fikrin uygulanması hâlinde, Irak topraklarının kuzey ülkelerini güney ülkelerine bağlayan Küresel Kuru Kanalı'na dönüştürülmesi projesinin temeli atılabilecektir.

Irak'ın bugün, IŞİD'e karşı savaşın yol açtığı yıkımın ardından daha da kötüleşen alt yapısının bozulmasıyla ciddi ve karmaşık bir

konut kriziyle karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Burada bir milyondan fazla nüfusun yaşadığı Musul şehrinin yarısının, şehrin terör örgütü IŞİD'den kurtarılması esnasında tamamen yıkıldığını hatırlatmak yeterlidir. Türk inşaat şirketleri, zaman ve maliyeti kısaltma kabiliyetine sahip yetenekleri ve başarılarıyla tanınmaktadır. Dolayısıyla Irak'ın, IŞİD'e karşı savaşta zarar gören şehirlerinin yeniden inşası için Türkiye'den yararlanması mümkündür. Irak bunu birincisi, zaten aşırı derecede yıpranmış hazinesine yük getirmeyen yatırım projeleri; ikincisi, Türkiye'nin münhasıran Türk şirketleri aracılığıyla uygulanmasını öngördüğü ve Şubat 2018'de Kuveyt'te gerçekleşen Irak'ın Yeniden İnşası Konferansı'nda taahhüt ettiği 5 milyar dolarlık hibe olmak üzere, iki farklı yoldan gerçekleştirme imkânına sahiptir. Bu adımlar (uygulanması hâlinde), siyasi, güvenlik, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla Irak-Türkiye ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmanın yanı sıra Irak'taki barınma, altyapı ve işsizlik sorunlarının çözümüne önemli katkı sağlayacaktır.

Türk ürünlerinin, yüksek kalitesi ve uygun fiyatları sayesinde diğer komşu ülkelerin ürünlerine veya Çin ürünlerine kıyasla Irak pazarında yüksek kabul gördüğü su götürmez bir gerçektir. Pek çok zaman Türkiye'nin Irak'a ihracatı, Irak pazarına girmesini kısıtlayan engeller ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu engeller çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan bazıları, Irak hükümetinin yerel ürünleri korumaya yönelik önlemlerken (ki meşru kısıtlamalardır); bazıları ise Iraklı tüketicinin çıkarından ziyade Irak pazarındaki bölgesel rekabetle ilgili nedenlerle, Türkiye'nin Irak'a ihracatını hedefleyen karalama kampanyalarından kaynaklanmaktadır. Burada Irak'ın elinde, Türk ürünlerinin faydaları ile Irak'taki yatırım eko-

nomisinin canlandırılması fırsatını birleştirmek için stratejik bir seçenek bulunmaktadır. Irak, işsizliğin azaltılması ve vergi gelirlerinin artırılmasına katkıda bulunacak yatırım projeleri çerçevesinde, Türkiye'deki ihracatçı ve üretici firmalarla fabrikaları için Irak'ta şubeler açma konusunda anlaşabilir.

Irak-Türkiye ilişkilerindeki ekonomik boyut bağlamında, iki ülke arasında su paylaşımı sorunu da ortaya çıkmaktadır. Eskiden Irak'ta herhangi bir su krizinin yaşanması durumunda, Irak hükümeti ve kamuoyu, su krizlerinin ana nedeni olarak Türkiye'yi ve baraj projelerini suçlamaktaydı. Ancak son zamanlarda Irak'ta meydana gelen su krizlerinde, Irak kamuoyunun bu konudaki tepkileri farklılık göstermiştir. Nitekim Necef'teki Büyük Taklid Mercii başta olmak üzere Iraklılar, 2003'ten sonra gelen Irak hükümetlerini suçlamaya başlamıştır. Iraklılar, hükümetleri Irak'taki su kaynaklarının yönetimi konusunda başarılı bir strateji benimsememekle, yeni projelere imza atmamakla ve hatta eski rejimin düşüşünden önce başlatılan baraj projelerini yürütememekle suçlamıştır. Irak'ta kamuoyu ve Yüksek Taklid Mercii, Irak hükümetlerinden Türkiye'ye yönelik suçlamaları bırakıp Türkiye ile bu konuda daha fazla koordinasyon ve iş birliğine gidilmesi ve Türkiye'nin bu alandaki deneyiminden yararlanması için çaba gösterilmesi talebinde bulunmuştur. Nitekim Irak'taki su kaynaklarının geleceğini iyileştirmek ve geliştirmek için Irak ile Türkiye arasında bir stratejik ortaklığın tesis edilmesi, su kaynakları açısından her iki ülkenin ihtiyaç ve gereksinimleri konusunda şeffaflığın ve karşılıklı anlayışın gelişmesini sağlayacaktır. Bu stratejik ortaklık aynı zamanda, iki ülke arasındaki su paylaşımı meselesini, siyasi çekişmeler ve yararsız karalama kampanyalarından teknik ve ekonomik iş

birliği düzlemine taşıyacaktır. Nisan 2019'da Türkiye hükûmeti, su paylaşımı alanında Irak ile iş birliği ve koordinasyonu geliştirme arzusunun bir iyi niyet göstergesi olarak, AK Parti Milletvekili ve eski Tarım ve Orman Bakanı Veysel Erođlu'nu Cumhurbaşkanlığı Irak Özel Temsilcisi olarak atamıştır. Ancak Irak hükûmeti, bu meseleye karşı hâlen yavaş hareket etmekte ve gevşeklik göstermektedir.

Elbette, iki ülke arasındaki stratejik ekonomik iş birliğini geliştirmeye yönelik başka fikirlerin de olabileceği aşikârdır. Ancak iki ülke arasında bu tür stratejik ekonomik projelerin var olması, aralarındaki ilişkileri güçlü bir iş birliği düzeyine yükseltecek, Irak'ın güvenlik, istikrar ve bütünlüğüne karşı Türkiye'nin hassasiyetini artıracak ve aynı şekilde Irak'ın da Türkiye'ye karşı aynı tutumu sergilemesini sağlayacaktır.

SONUÇ

İki komşu ülkenin aralarındaki tüm ihtilaf-ları ve çözülmemiş sorunları sıfırlayabileceği ve çözebileceği hipotezinin, güvenlik, siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılarla dolu bugünün dünyasında uygulanması ve gerçekleştirilmesi oldukça güçtür. Bu nedenle, komşu ve uzak ülkelerin aralarındaki ilişkileri yönetmede izlenen çağdaş yaklaşımda, uzlaşma ve anlaşmalar için ortak bir zemin tesis etmek, mümkün mertebe ortak çıkar alanları oluşturmak ve ortak sorunların etkilerini en aza indirmek için çaba sarf edildiğini görmekteyiz.

Irak ile Türkiye arasındaki ilişkileri zayıflatan faktörleri güç faktörlerine dönüştürmek, bunları iki ülkenin ve halklarının menfaatine kullanmak ve iki ülkenin egemenliğine, güvenliğine ve bütünlüğüne saygıya dayalı bir stratejik iş birliği gerçekleştirmek için elde gerçek fırsatlar bulunmaktadır.

Not: Bu makale 19 Temmuz 2021'de kamu politikalarıyla ilgilenen Rewaq Baghdad Merkezi web sitesinde yayımlanmıştır. ORSAM'da yeniden yayımlamak için yazarın izni alınmıştır.

Watheq Al-Sadoon

2020 yılından bu yana Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORSAM) bünyesinde Arap Çalışmaları Direktörü olarak görev yapmaktadır. 2018-2020 yılları arasında ORSAM 'da Irak Çalışmaları uzmanı ve 2015-2018 yılları arasında ORSAM 'da misafir araştırmacı olarak çalışmıştır. Newyork IIE Uluslararası Yüksek Öğretim Enstitüsünden bir araştırma programını yürütmek üzere araştırmacı unvanı (2014-2017) alan Sadoon, Musul Üniversitesinde öğretim üyesi (2003-2018), Musul Üniversitesi Bölgesel Araştırmalar Merkezinde kıdemli araştırmacı (2008- 2018) ve Musul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde kurum dışı öğretim görevlisi (2008-2017) olarak faaliyet yürütmüştür. Yüksek lisans derecesini 2000 yılında Bağdat el-Bekr Yüksek Askerî Çalışmalar Üniversitesi Askerî ve Stratejik Bilimleri Bölümünde, doktorasını ise Uluslararası İlişkiler Tarihi alanında tamamlamıştır. Hâlihazırda TRT Arapça ve Anadolu Ajansı'nda siyasi analist olarak çalışmalarına devam etmektedir. Yazmış olduğu kitaplar *Çağdaş Irak-Türk İlişkilerinde Güç ve Zafiyet Etkenleri* (2017), *Arap Körfezi Ülkelerinde Siyasi Kararın Yapımı* (2013), *Çağdaş Kafkaslar Tarihinde Araştırmalar* (2011), *Irak ve Arap Körfez Ülkeleri*'dir (2010). Bilimsel ve hakemli dergilerde yayımlanan araştırmaları; dergi, gazete ve web sitelerinde, Irak meseleleri, güvenlik stratejisi ve uluslararası ilişkiler konularında yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır. Uluslararası, yerel ve Arap düşünce kuruluşlarında konferanslar ve araştırmalarda yer almıştır. Ayrıca, çeşitli üniversiteler, araştırma merkezleri ve kurslarda ders vermiştir.

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2021

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon : +90 850 888 15 20
Email : info@orsam.org.tr
Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA)